

IMOVINSKA PRAVA AKCIONARA

Ognjen Bakmaz^{1*}, Rade Tešić²

Visoka škola za uslužni biznis Istočno Sarajevo - Sokolac, Cara Lazara bb 71350 Sokolac. Istočno Sarajevo, Bosna i Hercegovina, ognjen@vub.edu.ba

SAŽETAK

U radu se razmatra i izučava aktuelna i značajna tema koja se odnosi na imovinska prava akcionara, kao što su: pravo na dividendu, pravo preče kupovine akcija, pravo na učešće u deobi likvidacione i stečajne mase, kao i pravo raspolaganja akcijama.

Osnovni motiv osnivanja akcionarskog društva i posedovanja njenih akcija jesu imovinska prava koja stiče akcionar, a naročito pravo na podelu dela ostvarene dobiti, tj. pravo na dividendu, te je ovom pitanju posvećen značajan deo rada.

Ključne reči: akcionar, dividenda, likvidaciona i stečajna masa.

UVOD

Akcionari na osnovu posedovanja akcija akcionarskog društva, imaju veći broj prava. Akcije se definišu kao vlasničke korporativne hartije od vrednosti čijom kupovinom se stiče vlasništvo nad delom kapitala akcionarskog društva (Rečnik Narodne banke Srbije, 2019).

U pravnoj i ekonomskoj teoriji postoji više podela prava akcionara, koje su formalne prirode pošto se sadržaj prava u suštini ne razlikuje. Najčešća podela prava akcionara je na: imovinska; lična i specijalna prava (Carić, 2004, Vasiljević, 1992, Barbić, 2002, Van Ryn, 1990).

U imovinska prava akcionara spadaju: pravo na dividendu, pravo preče kupovine akcija, pravo na učešće u deobi likvidacione i stečajne mase i pravo raspolaganja akcijama (Badnjar, 2008). Lična (neimovinska) prava akcionara su: pravo glasa u skupštini, pravo izbora u organe akcionarskog društva, pravo kontrole nad radom organa društva, pravo na pobijanje odluka organa društva i pravo na obaveštenost (Badnjar, 2008).

Specijalna prava akcionara, koja se konstituišu na osnovu statuta ili osnivačkog akta, su: veći broj glasova u odnosu na akcionarski kapital koji ima u društvu, imenovanje ili predlaganje određenog broja članova uprave, pravo na naplatu naknade za ispunjenje dodatnih obaveza prema društvu, pravo učešća u osnovnom kapitalu u slučaju njegovog smanjenja (Barbić, 2002) i pravo konvertovanja akcija bez prava glasa u akcije sa pravom glasa (Vasiljević, 2002).

Druga podela (Stražnicki, 1926), koja se zasniva na krugu subjekata koja uživaju pojedina prava dele se na: opšta, koji imaju svi akcionari; posebna, koja imaju vlasnici pojedinih vrsta akcija i individualna, koja uživaju pojedini akcionari na osnovu zakona i statuta (primer: pravo glasa).

Na osnovu kruga subjekata (Krulj, 1978) koji uživaju određena prava, postoji podelu na:

- većinska prava u koja se ubrajaju: pravo na dividendu, pravo na upravljanje, pravo glasa i pravo na udeo u imovini (ostatak likvidacione, odnosno stečajne mase) u slučaju njegovog prestanka, i
- manjinska prava su: pravo na informisanje, sazivanje skupštine društva, zahtevanje da se određena pitanja uvrste u dnevni red skupštine društva i pobijanje skupštinskih odluka.

U radu se izučavaju samo imovinska prava. Osnovne odredbe Zakona o privrednim društvima Republike Srbije sa kojim se uređuju privredna društva. Na ovaj načinom postignut je zadovoljavajući okvir za regulisanje oblasti akcija (Zdravković, 2006).

PRAVO NA DIVIDENDU

Akcionari imaju pravo da učestvuju u deobi dela ostvarene dobiti društva - ostvaruju dividendu. Dividenda (latinski: *dividenda*) se definiše kao udeo u dobitku koji, u određeno vreme, pripada svakom udeoničaru u nekom trgovačkom ili akcionarskom društvu, prema broju njegovih udeonica, akcija ili uloga, od dobitka koji se ima podeliti (Vujaklija, 1985).

Navedenoj definiciji se može prigovoriti nepreciznost. Nepreciznost je terminološka: „udeoničar“ i u nepoznavanju pojma: „trgovačkog društva“ i „akcionarskog društva“. Ovo je razumljivo s obzirom da definicija nema pretenzije da se tačno definiše pojam dividende, već da se upozna šira javnost sa ovim izrazom. Preciznija definicija glasi da je: „dividenda dobit koja pripada akcionarima srazmerno njihovom udelu u kapitalu društva.“ (Blagojević, Carić i dr, 1985). Prema nekim engleskim autorima, dividenda je stvaran novac, koji kada kompanija isplati, više nema natrag, novac im se neće vratiti čak i ako im je neophodan (Rose, 1991).

Po svojoj pravnoj prirodi, dividenda predstavlja civilne plodove (Vasiljević, 1992) od trenutka kada skupština donese odluku da se podeli dividenda. Dividenda nema karakter kamate na ulog. Da bi se akcionarima podelila dividenda potrebno je da akcionarsko društvo posluje uspešno i ostvaruje dobit. Nije uvek tako, pošto postoji i obrnuta situacija, kada društvo ne posluje dovoljno uspešno a ipak želi da deli dividendu, motivisana potrebom da održi visoku vrednost akcija na tržištu hartija od vrednosti. Ipak, ne može da isplaćuje dividenda, niti akontacije dividende akcionarima ukoliko: ne održava svoju likvidnost u skladu s propisima NBS; zbog raspodele dividende ne bi mogla da održava svoju likvidnost u skladu s propisima; nije otklonilo slabosti i nedostatke koje joj je naložila NBS u vezi s nepravilnim iskazivanjem poslovnih promena i drugih događaja koji mogu uticati na bilans uspeha društva ili NBS odredi svojom korektivnom merom (ZOB, 2005).

Moguće je da veoma poslovno uspešno društvo deli malu dividendu ili je uopšte ne deli, ukoliko se opredelila za politiku ulaganja u razvoj i želi da usmerava veći deo ili celokupnu ostvarenu dobit u te svrhe. Ne isplaćivanje dividende za određenu godinu može biti privremeno ili trajno. Kada se radi o privremenom ne isplaćivanju za jednu ili više godina, sredstva od dividendi se kumuliraju i ista se isplaćuju akcionarima po proteku određenog roka. Ukoliko se trajno odustane od podele dividende, kumulirana sredstva se raspoređuju za druge namene, a najčešće za povećanje osnovnog kapitala ili sredstva rezervi, unapređenje poslovanja društva, nova ulaganja itd. (Vrhovni sud Srbije, Prev. 66/03 od 26. 02. 2003.)

Dividenda se ne može isplaćivati na teret osnovnog kapitala društva, pošto bi se na taj način ugrozilo njegovo poslovanje i interesi poverioca doveli u pitanje. Visina dividende se određuje na taj način što se od dobiti odbiju iznosi obaveznih i ostalih (statutarnih) rezervi i pokriju, eventualni, poslovni gubici iz prethodnih godina i plati porez na dobit. Dividenda se isplaćuje iz godišnje dobiti društva a može se izuzetno i u toku godine isplatiti kao međudividenda (privremena dividenda), ukoliko izveštaji o poslovanju društva i njegovim finansijskim rezultatima sačinjeni za tu namenu jasno pokazuju da je društvo, u periodu za koji se isplaćuje međudividenda, ostvarilo dobit i da su raspoloživa novčana sredstva društva dovoljna za plaćanje te međudividende i iznos međudividende koji se isplaćuje nije veći od ukupne dobiti ostvarene nakon završetka prethodne poslovne godine, uvećane za neraspoređenu dobit i iznose rezervi koje se mogu koristiti za te namene, a umanjene za utvrđene gubitke i iznos koji se mora uneti u rezerve u skladu sa zakonom ili statutom (Zakon o privrednim društvima (ZOPD, 2011).

U Francuskoj se dozvoljava isplata akontacija dividende, ukoliko akcionarsko društvo ima rezerve koje su veće od zakonskih (Hamel-Legarde-Jauffret, 1984). U pravu Republike Srbije, ako se izvrši isplata dividende na teret osnovnog kapitala ili suprotno zakonu, predviđena je odgovornost za privredni prestup u visini od novčana kazna od 200.000 da do 2 miliona dinara (ZOPD, 2011).

U nekim uporednim pravima, direktor i upravni odbor, odgovaraju krivično ukoliko isplate dividendu suprotno zakonu (Francuski zakon o trgovačkim društvima (FZOTD), 1966)

Visina sredstava namenjenih za dividendu zavisi od dobiti društva koja je ostvarena u poslovnoj godini. Dividenda se deli akcionarima srazmerno njihovom nominalnom iznosu akcija u odnosu na ukupan kapital društva. Ako akcije nisu u potpunosti uplaćene, dividenda se isplaćuje srazmerno uplaćenim akcijama, ukoliko u statutu nije drugačije uređeno. Ovakvo rešenje je predviđeno u engleskom Zakonu o trgovačkim društvima iz 2006. g; švajcarskom Zakonu o obligacijama iz 1911. godine. Akcionari koji su vlasnici preferencijalnih akcija imaju: pravo na

dividendu u unapred utvrđenom novčanom iznosu ili u procentu od njene nominalne vrednosti, koja se isplaćuje prioritetno u odnosu na imaoce običnih akcija; pravo da im se neisplaćena dividenda kumulira i isplati pre isplate dividendi imaoce običnih akcija (kumulativna preferencijalna akcija); pravo da participira u dividendi koja pripada imaoce običnih akcija, u svim slučajevima isplate dividende imaoce običnih akcija ili po ispunjenju određenih uslova -participativna preferencijalna akcija (ZOPD, 2011).

Pojedini autori navode da se dividenda može deliti u novcu, u akcijama ili u obveznicama ili mešovito, pa čak i u nature (Vasiljević, 1992), dok drugi smatraju da je nenovčana isplata moguća samo ukoliko se sa tim složi akcionar (Barbić, 2002). Mišljenja smo da se akcionar može odreći isplate dividende u korist banke ili drugih akcionara banke. To odricanje ne može biti njegovim glasanjem u skupštini za takvu odluku, nego se mora pismeno izjasniti.

U francuskom pravu i sudskoj praksi zauzet je stav da skupština ima ovlašćenje da celokupnu dobit, koja je ostala posle namirenja fonda obaveznih rezervi, može usmeriti u sredstva slobodnih rezervi, ako je to u interesu poslovanja akcionarskog društva (banke) (Huereb, 1990). Potreba da se banka finansira iz sopstvenih izvora sredstava i izbegne korišćenje kredita i drugih zaduženja, formirala je ovakav stav.

U pravnim sistemima gde je dozvoljeno izdavanje akcija u materijalizovanoj formi, dividenda se ostvaruje na osnovu kupona koji, po svojoj pravnoj prirodi, predstavljaju obligaciono-pravnu hartiju od vrednosti koja se odnosi na buduća potraživanja od društva. Dakle, u pravnim sistemima gde nije obavezno izdavanje akcija, kao hartija od vrednosti, za dobijanje dividende, po logici stvari, ne traži se kupon, već je dovoljno da postoji odgovarajuća evidencija

Dospelost dividende na naplatu, nastupa posle donošenja odluke od strane skupštine društva da će se isplatiti dividenda, dok se po pitanju rokova zastarelosti prava na dividendu, u našem pravu, primenjuju pravila obligacionog prava iz ove oblasti (Zakon o obligacionim odnosima [ZOO], 1978). U literature se navode tzv. garancijske dividende (Radojičić, 1922). Najčešće se ističe primer u kome se država pojavljuje kao garant da će određeno akcionarsko društvo isplatiti dividendu. Na ovaj način država stimuliše osnivanje akcionarskih društava u određenim granama privrede. Garancijska dividenda nema karakter jemstva, pošto kod nje ne postoji glavni dug, kao bitno obeležje jemstva. Ovakve dividende nisu predviđene u savremenom bankarskom pravu, s obzirom da za tim ne postoji potreba, jer ima dovoljno motiva za osnivanje istih. Taj motiv je da društva ostvaruju profit u svom poslovanju i imaju dovoljno sredstava da redovno isplaćuju dividendu.

Radi stimulanja ulaganja sredstava u akcionarska društva opšteg tipa koja su imala dug vremenski obrt kapitala, članom 165. Hrvatsko-ugarskog zakona iz 1875. godine bila je predviđena tzv. građevinska kamata, koja se isplaćivala od osnivanja akcionarskog društva do momenta isplate prve dividende. U ovom slučaju građevinske kamate su se isplaćivale iz osnovnog kapitala. Da bi se izbeglo umanjenje osnovnog kapitala akcionarskog društva, građevinske kamate su zabranjene Trgovačkim zakonom Kraljevine Jugoslavije iz 1937. godine.

PRAVO PREČE KUPOVINE AKCIJA

Pravo preče kupovine akcija, kao imovinsko pravo akcionara društva, može biti u pogledu narednih emisija akcija koje izdaje društvo, kao i u pogledu akcija koje prodaju drugi akcionari društva. Što se tiče akcija, koje društvo izdaje radi povećanja svog osnovnog kapitala, akcionar ima pravo prečeg upisa akcija iz nove emisije srazmerno broju u celosti uplaćenih akcija te klase koje ima na dan donošenja odluke o izdavanju akcija, u odnosu na ukupan broj akcija te klase (ZOPD, 2011). Statutom društva može da se utvrdi da akcionar ima pravo prečeg upisa i kod izdavanja akcija druge vrste i klase od onih koje ima ali samo ukoliko su to pravo prethodno ostvarili akcionari koji poseduju vrstu i klasu akcija koje se izdaju. Pravo preče kupovina akcija ne primenjuje se prilikom izdavanja novih akcija kada se one izdaju u postupku statusne promene društva (ZOPD, 2011).

Akcije mogu slobodno da se prenose, osim ako je statutom prenos akcija ograničen pravom preče kupovine ostalih akcionara ili prethodnom saglasnošću društva. Prenos akcija u društvima koja

nisu javna akcionarska društva vrši se ugovorom koji se zaključuje u pisanoj formi i overava u skladu sa zakonom (ZOPD, 2011).

Akcionari imaju pravo preče kupovine zamenljivih i participativnih obveznica, koje banka izdaje u cilju prikupljanja dodatnih sredstava potrebnih za poslovanje društva. Ta sredstva ne ulaze u osnovni capital društva. Zamenjive obveznice su one čijim se imaoocima garantuje pravo na njihovo pretvaranje u akcije ili pravo preče kupovine akcija koje društvo izdaje.

Participativne obveznice su one čijim se imaoocima pravo iz obveznice vezuju za dividende akcija (Frimerman, 1998). Pravo prečeg upisa akcija iz nove emisije može da se ograniči ili isključi u potpunosti odlukom skupštine društva, ukoliko postoji ponuda za upis akcija kod koje nije obavezno da se objavi prospekt koji je predviđen propisima sa kojima se reguliše tržište kapitala (ZOPD, 2011). Isključenje prava prečeg upisa i kupovine akcija ne primenjuje se prilikom izdavanja novih akcija kada se one izdaju u postupku statusne promene društva.

PRAVO NA DEO LIKVIDACIONE, ODNOSNO STEČAJNE MASE

Ovde su u pitanju imovinska prava akcionara banke koja oni ostvaruju u slučaju postupka koji se vodi za prestanak banke usled likvidacije ili stečaja. Ukoliko se radi o prestanku banke putem likvidacije, akcionari imaju pravo na deo likvidacione mase koja je formirana u tom postupku. Iz likvidacione mase se, najpre, namiruju poverioci i naknađuju troškovi likvidacionog postupka a na kraju se preostala imovina deli akcionarima, po principu srazmernosti nominalne vrednosti njihovih akcija, tako da se akcionarima sa preferencijalnim akcijama daje prioritet u isplati likvidacionog ostatka, a nakon toga isplata se vrši akcionarima sa običnim akcijama (ZOPD, 2011).

Identičan je postupak raspodele stečajne mase u slučaju da društvo prestaje da postoji u stečajanom postupku (bankrotom), tj. kada mogu u punom iznosu da se namire potraživanja stečajnih poverilaca, tada je stečajni upravnik dužan da preostali višak deobne mase raspodeli akcionarima društva, u skladu sa pravilima postupka likvidacije (Zakon o stečaju (ZOST), 2009).

U Zakonu o stečaju i likvidaciji banaka i društava za osiguranje utvrđeno je da ukoliko posle okončanja postupka likvidacije preostanu sredstva, ta sredstva se dele akcionarima likvidacionog dužnika saglasno pravima iz akcija i u visini koja je srazmerna učešću u akcionarskom kapitalu likvidacionog dužnik (Zakon o stečaju i likvidaciji banaka i društava za osiguranje (ZOSILBIDO), 2015). Postoji zakonski osnov da poverilac koji nije prijavio svoje potraživanje do dana deobe likvidacione mase, isto naplati i posle završetka postupka likvidacije, od lica u čiju je korist uplaćen ostatak likvidacione mase posle glavne deobe, do visine vrednosti preuzete imovine. Ukoliko poverilac, koji nije svoje potraživanje mogao da naplati, ima pravo da tuži lica u čiju je korist uplaćen ostatak likvidacione mase, najkasnije u roku od dve godine nakon okončanja postupka likvidacije (ZOSILBIDO, 2015).

Ukoliko neko poseduje prioritete akcije, tada ima pravo prvenstva u raspodeli likvidacionog ostatka, odnosno, stečajne mase u odnosu na imaoce običnih akcija (ZOPD, 2011). Pravo na deo likvidacione, odnosno, stečajne mase je izuzetak od pravila da se uloži akcionara, koji su uneti u društvo, ne mogu povratiti. Ipak, ukoliko u navedenim postupcima akcionari i povrate odrđena sredstva, to nije u obimu u kome su uložili sredstva, već znatno manje.

PRAVO NA RASPOLAGANJE AKCIJAMA

Akcionar, kao nosilac prava svojine na svojim akcijama, ima osnovno svojinsko pravo da raspolaze sa tim akcijama. Akcije, kao hartije od vrednosti, mogu biti u pravnom prometu u skladu sa zakonom (Zakon o tržištu kapitala ZOTK, 2011, ZOPD, 2011 i ZOO,1978). Pod prometom se, prvenstveno, podrazumevaju zalaganje i prodaja akcija. Akcionar može da preda svoje akcije u zalag radi obezbeđenja ispunjenja svoje obaveze. Dakle, radi se o zalozu kao stvarnopravnom sredstvu obezbeđenja. U slučaju da založni dužnik (zalogodavac), po dospeću, ne može da ispuni svoju obavezu prema založnom poveriocu, založene akcije ne mogu preći u vlasništvo zalogoprimca, već se u toj situaciji akcije prodaju. Iz ostvarene cene namiruje se najpre glavno potraživanje, kamate i troškovi prodaje, a ukoliko posle toga preteknu sredstva, ona se isplaćuju licu koje je dalo akcije u zalogu.

S obzirom, na akcesornost založnog prava, odnosno, da isto zavisi od glavnog potraživanja po osnovu koga je i zasnovano, zalagoprimalac je dužan da vrati akcije čim mu se namiri dug. Akcionar ima pravo da preda svoje akcije plodouživaocu i ovlasti ga da prima dividendu. Plodouživalac može biti pismeno ovlašćen da ostvaruje pravo glasa, međutim, najčešći je slučaj da vlasnik akcija to pravo zadržava za sebe, vodeći računa o interesima plodouživaoca. Prodaja akcija može biti na primarnom i sekundarnom tržištu. Prodaja na primarnom tržištu predstavlja prodaju tek izdatih akcija od strane akcionarskog društva prvim kupcima. Na ovaj način se formira osnivački kapital, odnosno uvećava osnovni kapital akcionarskog društva.

Akcije koje se steknu na primarnom tržištu, mogu se dalje prodavati, odnosno kupovati, što predstavlja prodaju na sekundarnom tržištu. Prilikom prodaje akcija, prodavac kao prethodni vlasnik prenosi na kupca, kao novog vlasnika, pravo svojine, odnosno pravo na akciju, iz čega proističu i prava iz akcije (pravo na dividendu, upravljanje i dr.). Kupac je dužan da plati odgovarajuću tržišnu cenu za akcije. Za razliku od prodaje akcija na primarnom tržištu kada sredstva od prodaje akcija pripadaju društvu, kod prodaje akcija na sekundarnom tržištu situacija je sasvim drugačija, s obzirom da akcionarsko društvo nije subjekt pravnog prometa akcija.

Trgovina akcijama na sekundarnom tržištu odvija se između vlasnika akcija i kupca, gde nikakvu ulogu nema akcionarsko društvo. Imovinska korist, koja se ogleda u postignutoj ceni od prodaje akcija, pripada njihovom prodavcu a ne društvu. Ukoliko je prodavac akcija postigao veću tržišnu cenu nego što je za njih platio prilikom njihove kupovine, dobit pripada njemu, te se njegova imovina uvećava. Ako se desi, da prodavac akcija dobije za njih manju cenu prilikom prodaje od one koju je platio kod njihove kupovine, umanjuje mu se imovina za razliku između kupovne i prodajne cene. Tržišna cena akcija određuje se na osnovu ponude i tražnje i često odstupa od njene nominalne vrednosti, bilo da je jeftinija ili skuplja.

Navedene promene se ne odražavaju na imovinu banke u vidu njenog povećanja ili smanjenja, s obzirom da je subjekt prodaje vlasnik akcija. Trgovina akcijama, načelno je slobodna i samo u izuzetnim situacijama može se ograničiti ili u potpunosti isključiti. Ograničenja se mogu predvideti u osnivačkom aktu, odnosno statutu kada treba zaštititi interes same društva ili drugih akcionara. Ograničenje trgovine akcijama moguće je i zakonom ukoliko je to potrebno u cilju očuvanja javnog interesa.

Osnovno pravilo jeste da se prodaja akcija može izvršiti na više načina i to: preko efektne berze ili neposredno (ZOPD, 2011). U našem pravu, hartijama od vrednosti, među kojima su i akcije banaka, može se trgovati samo javnom ponudom na organizovanom tržištu-berzi, osim ako nije drugačije zakonom određeno (ZOTK, 2011).

Poslovanjem regulisanog tržišta u Republici može upravljati samo organizator tržišta sa sedištem u Republici (berza), ukoliko poseduje dozvolu koju izdaje Komisija, u skladu sa zakonom i aktima Komisije (ZOTK, 2011). Organizator tržišta, odnosno regulisano tržište je pravno lice koje je osnovano kao akcionarsko društvo u skladu sa zakonom kojim se uređuju privredna društva. Organizator MTP može da bude brokersko-dilersko društvo ili berza koja ima dozvolu Komisije (ZOTK, 2011). Pojedini autori smatraju da se akcijama koje su emitovane nejavnim putem može trgovati van organizovanog tržišta hartija od vrednosti (van berze) (Todorović, 1/2003, Vasiljević, 2002).

Akcije se mogu prodavati javnom ponudom uz objavljivanje prospekta i upućivanje javnog poziva za kupovinu akcija. Prospekt sadrži informacije koje omogućavaju kupcima da izvrše objektivnu procenu imovine i obaveza, finansijskog stanja, poslovnih dobitaka i gubitaka, potencijalnih poslovnih rezultata izdavaoca i garanta ukoliko postoji, kao i prava iz tih hartija od vrednosti (ZOTK, 2011).

Javna ponuda akcija može se vršiti samo po prethodno pribavljenom rešenju o odobrenju prospekta za distribuciju koje donosi Komisija za hartije od vrednosti, što se upisuje u odgovarajući registar rešenja (ZOTK, 2011).

Komisija izdaje rešenje o odobrenju na osnovu zahteva koji sadrži: odluku izdavaoca o izdavanju hartija od vrednosti, odnosno o uključenju u trgovanje, sa svim dodatnim informacijama koje se dostavljaju regulisanom tržištu, odnosno MTP na koje se zahteva uključenje u trgovanje; prospekt koji može da se sastoji iz jednog ili više dokumenata i skraćenog prospekta; osnivački akt i statut izdavaoca; saglasnost nadležnog organa, ako je određeno zakonom; akt o ispunjavanju uslova

za uključivanje hartija od vrednosti na regulisano tržište, odnosno MTP po odobrenju prospekta za uključenje hartija od vrednosti na regulisano, odnosno MTP tržište; ostalu dokumentaciju propisanu aktom Komisije (ZOTK, 2011).

Sastavni deo prospekta čine finansijski izveštaji za najmanje dve poslednje godine sa izveštajem revizora, kao i godišnji izveštaj o poslovanju menadžmenta (ZOTK, 2011).

ZAKLJUČAK

Pod imovinskim pravima akcionara podrazumevaju se: pravo na dividendu, pravo preče kupovine akcija, pravo na učešće u deobi likvidacione i stečajne mase i pravo raspolaganja akcijama. Pravo na dividendu ogleda se u pravu akcionara na podelu dobiti društva srazmerno njihovom udelu u kapitalu društva. Po svojoj pravnoj prirodi dividenda predstavlja civilne plodove i ona se ne može isplaćivati na teret osnovnog kapitala. Pre podela dividende od sredstava ostvarenih od dobiti odbija se iznos obaveznih i ostalih rezervi društva i pokrivaju, eventualni, poslovni gubici iz ranijih godina, te plaća odgovarajući porez. Dividenda se može deliti u novcu, u akcijama ili obveznicama ili mešovito, pa čak i u naturi. U literaturi, navode se i tzv. garancijske akcije i ističe se primer u kome se država pojavljuje kao garant da će određeno akcionarsko društvo isplatiti dividendu i na taj način se stimuliše osnivanje akcionarskih društava u nekim granama privrede.

Pravo preče kupovine akcija i obveznica od strane akcionara može biti u pogledu narednih emisija koje izdaje akcionarsko društvo, kao i u pogledu akcija koje prodaju drugi akcionari društva. Pravo na deo likvidacione odnosno stečajne mase ostvaruje se u postupku koji se vodi za prestanak društva putem likvidacije ili stečaja društva. U postupku likvidacije i stečaja, iz formirane likvidacione, odnosno stečajne mase, najpre se namiruju poverioci društva i naknađuju troškovi postupka a zatim se, ukoliko je preostala imovina, ista deli akcionarima po principu srazmernosti nominalne vrednosti njihovih akcija. Ovo je izuzetak od pravila da se ulozi akcionara koji su uneti u društvo ne mogu povratiti.

Pravo na raspolaganje akcijama banke ogleda se u mogućnosti akcionara da ih otuđi, da založi akcije radi obezbeđenja ispunjenja svoje obaveze, kao i da preda svoje akcije plodouživaocu. Analizom propisa, može se zaključiti da je Republika Srbija, u toku procesa tranzicije i postupka harmonizacije sa propisima Evropske unije, prihvatila zakonski okvir i u značajnoj meri ugradila visoke standarde prava akcionara i najbolju praksu u zemalja sa razvijenim akcionarstvom. Dalja zakonodavna aktivnost u oblasti akcionarstva trebala bi da bude usmerena na donošenje posebnih propisa koji su specifični za ovu oblast, bez analogne primene drugih zakona sa kojima se uređuje oblast drugih privrednih društava društava. Na ovaj nači, izbegle bi se nepreciznosti i različita tumačenja određenih odredbi drugih zakona koje nisu kreirane za akcionarska društva i njihove specifičnosti, kao i arbitrnost državnih organa.

LITERATURA

- Barbić, J. (2002), *Pravo društva- knjiga druga, Društvo kapitala*, Organizator, Zagreb, 46, 279, 315.
- Badnjar, J. (2008), *Osnovi privredno-pravnog sistema*, Uprava za kadrove Crne Gore, Podgorica, 29
- Blagojević, B, Carić S i dr. (1985), *Pravna enciklopedija*, Savremena administracija, Beograd, 263.
- Carić, S. (2004), *Privredno pravo za ekonomiste*, Centar za privredni konsalting, Novi Sada, 109.
- Frimerman, A. (1998), *Akcionarsko društvo*, Fineks, Beograd, 90
- Vasiljević, M. (1992), *Trgovinsko pravo*, Pravni fakultet-Centar za izdavaštvo, Beograd, 110, 111.
- Vasiljević, M. (2002), *O nekim opštim pitanjima zaštite akcionar*, Konferencija za razvoj finansijskog tržišta; Beograd.
- Van Ryn, *Securities and Securities Holders, International Encyclopedia of Comparative Law*, No. 5/1990, 93
- Vujaklija. M. (1985) *Leksikon stranih reči i izraza*, Beograd, 214.
- Krulj, V. (1978), *Pravni režim i oblici koncentracije u privredi*, Beograd, 17.
- Hamel-Legarde-Jauffret, (1984), *Droit commercial*, Paris, 510.

- Huereb, P (1990) *Shareholder,s Rights, the Interests of the Enterprise and Reasonable Necessity – A Comparative Review of French, Italian and English Law*“, European Company Laws, Brookfield, 154.
- Radojičić, S, (1922), *Osnovi trgovačkog prava*, Beograd, 88.
- Simone Rose, *Deoničar*, Privredni pregled, Beograd 1991, 16.
- Stražnicki, M. (1926), *Predavanja iz privrednog prava*, Zagreb, 130.
- Todorović, S. (2003), *Tokovi razvoja finansijskog tržišta u svetlu novog Zakona o tržištu hartija od vrednosti*, *Izbor sudske prakse*, br. 1/2003, 7.
- Zdravkvić, E. (2006), *Novi Zakon o bankama*, izlaganje na seminaru na Paliću. u organizaciji Udruženja banaka Srbije, str.9. www.ubs-asb.com/Portals/0/Casopis/2006/3_4/UBS-Bankarstvo-3-4-2006-Zdravkovic.pdf, 18.09.2019.
- „Rečnik Narodne banke Srbije“, <https://www.nbs.rs/internet/cirilica/glossary.html>, 1.09.20
- Presuda Vrhovnog suda Srbije, Prev. 66/03 od 26. februara 2003. g.
- Zakon o privrednim društvima, *Službeni glasnik RS*, br. 36/2011, 99/2011, 83/2014 - dr. zakon i 5/2015, 46, 541, 253, 261, 273, 277, 278, 586.
- Zakon o bankama, *Službeni glasnik RS*, br. 107/2005, 91/2010 i 14/2015, 3, 26
- Zakon o obligacionim odnosima, *Službeni list SFRJ*, br. 29/1978, 39/1985, 45/1989 - odluka USJ i 57/1989, *Službeni list SRJ*, br. 31/1993 i Sl. list SCG, br. 1/2003 - Ustavna povelja, čl.,371.
- Zakon o stečaju, *Službeni glasnik RS*, br. 104/2009, 99/2011 - dr. zakon, 71/2012 - odluka US i 83/2014, čl. 147
- Zakon o stečaju i likvidaciji banaka i društava za osiguranje, *Službeni glasnik RS*, br. 14/2015, 32.
- Zakon o tržištu kapitala, *Službeni glasnik RS*, br. 31/2011, 112/2015 i 108/2016, 1, 11 i 12, 95.
- Francuski zakon o trgovačkim društvima iz 1966., 437
- Engleski Zakon o trgovačkim društvima iz 2006.
- Švajcarski Zakon o obligacijama iz 1911, 661.

PROPERTY RIGHTS OF CHAREHOLDERS

Ognjen Bakmaz* , Rade Tešić

The College of Service Business, Cara Lazara bb, 71 350 Sokolac - Istočno Sarajevo Bosnia and Herzegovina, ognjen@vub.edu.ba

ABSTRACT

In this paper the authors consider and study a current and important topic related to the property rights of shareholders such as: the right to a dividend, the right to pre-buy shares, the right to participate in the liquidation and bankruptcy divide, as well as the right to dispose of shares.

The basic motive for the founding of a joint stock company and the ownership of its shares are exactly the property rights that the shareholder acquires, and especially the right to split the realized profit, i.e. the right to a dividend, and a significant part of the work is dedicated to this issue.

Key words: shareholder, dividend, profit, stock market, liquidation and bankruptcy.